

Isaac Deutscher

Den ryska revolutionen 1917-23 – En recension

E. H. Carr. *Sovjetrysslands historia*. Del 1: *Den ryska revolutionen 1917-23* (engelskt original London, Macmillan. 1950, svensk översättning Cavefors bokförlag 1970)¹ Recensionen publicerades ursprungligen i tidskriften *International Affairs* Vol. 27, No. 2 (apr. 1951).

Denna del av Carrs verk förtjänar att välkomnas som ett mycket viktigt bidrag till den moderna historiska litteraturen. Den är den första av sex delar som Edward Hallet Carr planerar att skriva om Sovjetrysslands historia. Tre av dessa ska täcka perioden 1917–1923, och resten ska behandla åren 1923–8. En studie om den ryska revolutionen av denna omfattning har ännu inte skrivits på något språk. Carr har gjort en enorm och mycket samvetsgrann forskning i originalkällorna, och i detta arbete har han visat prov på ett så skarpt analytiskt sinne och ett så grundligt och fast grepp om politiska idéer och institutioner att hans *Historia* bör bli ett verkligt monumentalt verk. Det är bara att hoppas att den läsande allmänheten inte behöver vänta onödigt länge på de följande delarna.

I ett verk av detta omfång är första delen nödvändigtvis bara en del av en stor plan som bara kan visa sig så småningom. Icke desto mindre är denna del i sig oumbärlig för de som studerar Ryssland och samtida politik.

Carr börjar med att sammanfatta bolsjevikpartiets historia, där han klargör bolsjevismens politiska åskådning och organisatoriska idéer som de tog form mellan 1903 och 1917. Detta följer han upp med en analys av sovjetrepublikens konstitutionella aspekter mellan 1917 och 1923. De avgörande frågorna är här den sovjetiska regimens karaktär, organiseringen av Lenins regering och relationerna mellan sovjeterna, regeringen och partiet, vilka leder till en sammansmältning mellan parti och stat och upprättandet av ett enpartisystem. I bokens sista avdelning [III] blottlägger författaren de viktigaste stadierna under vilka bolsjevikerna inom Sovjetunionen återsamlade de flesta delarna av det ryska imperiet som hade brutit sig loss under revolutionen och inbördeskriget.

Den ordning i vilken Carr tar upp de olika aspekterna av den sovjetiska historien kan för en del läsare förefalla något överraskande. Det är troligen inte ur konstitutionell synvinkel som man får den mest realistiska översikten över den bolsjevikiska revolutionen. I den bolsjevikiska teorin och praktiken har konstitutionella idéer alltid spelat en ganska underordnad roll. De var viktiga endast i den mån de återspeglade de i revolutionen deltagande klassernas inriktning, strävanden och program. En historiker som har en huvudsakligen sociologisk vinkel skulle kunna kasta om ordningen och därmed sättet att skildra historien: han skulle kunna börja med den sociala miljön och klassförhållandena och först i ett senare skede gå vidare och analysera den konstitutionella teorin och praktiken. Carrs tillvägagångssätt är den politiska historikerns, som är benägen att studera politik och institutioner i deras relationer till konstitutionella föreställningar. Den överlägset mest värdefulla delen av boken är den som handlar om hur Sovjetunionen träder fram ur vrakspillrorna av det tsaristiska imperiet. Denna aspekt av historien berättas som den aldrig har gjorts tidigare, ytterst realistiskt och baserad på mesta möjliga källmaterial.

Carrs arbete har kritiserats för att han uteslutande baserat sig på källmaterial av bolsjevikiskt ursprung. Detta är inte riktigt sant: han placerar även bolsjevikmotståndarna i vittnesbåset,

¹ På marxistarkivet finns utdrag ur denna bok: [Ryska revolutionen, del 1](#) (kapitel 3 och 4), [Lenins teori om staten](#) (Not A), samt [Den bolsjevikiska doktrinen om självbestämmande](#) (Not B)

Plechanov, Martov, Dan, Tjernov och andra. Det är dock sant att han sällan återoppar dessa vittnen, och att det mesta av hans faktauppgifter kommer från bolsjevikiska källor. Det finns en mycket god anledning till detta: det var enbart bolsjevikerna som byggde sovjetstaten. De andra partierna deltog inte i detta, antingen på grund av att de själva valde att dra sig undan eller att de blev uteslutna – mensjevikerna bojkottade t ex sovjeterna redan från bolsjevikrevolutionens första dag. ”Les absents ont toujours tort” behöver inte nödvändigtvis alltid vara sant, men förvisso kan inte den frånvarande inkallas som vittne. I ett enpartisystem kan dokumentation av betydelse för dess historia endast komma från det styrande partiet. Detta skapar ett svårt problem för den historiker som känner sig moraliskt förpliktad att lyssna på *altera pars* [andra parten]. Men när den andra sidan består av emigranter, som inte kunde betrakta tillväxten och utvecklingen av sovjetiska institutioner och politik annat än med de medel som stod andra utomstående till buds, och som ofta har förhindrats av omständigheterna eller fördomar från att se ens så mycket, vad ska då historikern göra? Skall han, för att rädda skenet av opartiskhet, citera auktoriteter som i själva verket inte alls är några auktoriteter? Carr har med rätta beslutat att söka sin dokumentation i den enda källa där den finns tillgänglig. (För övrigt hämtar också ryska emigrantförfattare sitt material nästan uteslutande från samma källa.)

För den period som Carr hittills behandlat är detta ingalunda en oöverstiglig svårighet. Under bolsjevikregimens första år hade enpartisystemet ännu inte fått den likformighet i synsättet som det senare kom att kännetecknas av. Bolsjevikpartiet var nästan hela tiden uppdelat i grupper och fraktioner, som luftade sina åsikter och meningsskiljaktigheter utan rädsla eller hämningar. Den bolsjevikiska litteraturen från dessa år överflödar av kontroverser, där fakta och åsikter, en del av dem mycket graverande för regeringen, framfördes med fullständig uppriktighet. I nästan varje viktig politisk fråga kunde därför en *altera pars* tydligt höras – det vara bara så att den också fanns i det styrande partiets led. Historikerns verkliga och nästan oöverstigliga svårigheter börjar när han övergår till den senare perioden, när all offentlig diskussionen bland bolsjevikerna hade upphört. Carr har dock fortfarande en lång väg att vandra innan han kommer till den punkten.

Det har påståtts att Carr framställer bolsjevikrevolutionen som en oundviklig process, och att han ser historien genom segrarens ögon. Det är lätt att blanda ihop dessa två punkter. Den som objektivt försöker rekonstruera historiens förlopp misslyckas med sin uppgift om han/hon inte visar hur och förklarar varför händelserna fick det förlopp de faktiskt fick, och om inte berättelsens inre logik är så överväldigande övertygande att den antar en aspekt av oundviklighet. Detta har Carr uppnått på ett briljant sätt. Om han hade varit mindre påstridig när det gällde att slå fast de egenskaper som gav bolsjevikpartiet övertaget över alla andra som gjorde anspråk på makten, om han hade varit mindre eftertrycklig i att betona de omständigheter som gynnade Lenin och hans anhängare, om han istället hade tittat tillbaka på de andra ryska partiernas missade möjligheter och ouppfyllda förhoppningar, då kunde han ha skrivit några fascinerande spekulationer om tänkta historiska misslyckanden, men inte en bolsjevikrevolutionens historia. Exempelvis är frågan vad som skulle ha hänt om Lenin inte hade vunnit i 1917 eller om han efteråt hade fört en annan politik än den som han faktiskt förde lika irrelevant som det skulle vara att undersöka hur världen skulle ha sett ut idag om ångmaskinen inte hade uppfunnits, eller om amerikanerna inte hade vunnit frihetskriget, eller om inte Napoleon hade besegrats vid Waterloo. I denna mening ser historikern alltid händelserna genom segrarens ögon: han beskriver och analyserar situationer som resultat av viktiga och faktiska historiska händelser.

Det är naturligtvis möjligt att betrakta historien genom segrarens ögon i en annan, och mindre rättfärdigande mening. Historikern kan se framgången som den slutliga bekräftelsen av riktigheten i en sak, eller han kan okritiskt acceptera segrarens version av händelserna. Carr betonar förvisso starkt att den bolsjevikiska politiken ”fungerade”, och endast en anti-

bolsjevikisk historiker som är hemfallen åt ett retrospektivt önsketänkande skulle kunna påstå att den inte gjorde det. Men det är helt visst inte framgång eller misslyckande på kort sikt som är prövostenen för all politik. Carrs framhävande av bolsjevismens positiva resultat verkar vara en reaktion, åtminstone delvis, mot den gängse dåligt underbyggda anti-bolsjevikiska litteraturen och dess självgodade och meningslösa klichéer. Den politisk-konstitutionella metoden, till skillnad från den sociologiska, får honom att främst rikta strålkastarljuset på revolutionens ledare, och att i första hand intressera sig för hur ledarskapet fungerar. Hur viktigt detta än må vara, kan det ha varit mindre avgörande och självtillräckligt än det verkar i denna bok. Det framstår här som om det bolsjevikiska ledarskapet spelade större roll än de ryska massorna och överskuggade den ohämmade revolutionära atmosfären. Detta verkar dock vara en brist i perspektiv snarare än partitagande.

Om kritiken att Carr ser historien genom segrarens ögon betyder att han upprepar den officiella sovjetiska versionen av händelserna, då är detta inte sant. För det första är många, om inte de flesta, av de källor som Carr använder sig av en styggelse för den sovjetiske historikern. För det andra är Carrs fakta och tolkningar himmelsvitt skilda från de historiska konstruktioner som godtas i den stalinistiska litteraturen.

Den stora förtjänsten med detta arbete är att det visar att bolsjevismen var föränderlig, inte en statisk uppsättning föreställningar och metoder, utan ett ständigt skiftande resultat av motstridiga idéer och omständigheter, avsikter och realiteter. Carr påvisarskillnaden mellan Lenins teori om staten, som han framställde den på tröskeln till revolutionen, och det praktiska statsbyggande som tog form efteråt, och även kontrasten mellan principen om självbestämmande för de icke-ryska nationaliteterna och Sovjetunionens extremt centraliserade struktur, där de icke-ryska nationaliteterna ofta bara lyckades uppnå självbestämmande till namnet, inte i verkligheten. Dessa är de två avgörande skillnader under Sovjetunionens tidiga historia som är och måste vara tabu för pro-stalinistiska historiker. Carr skriver:

Den nya regimen fann sig alltså isolerad i hemlandet mitt ibland en för det mesta likgiltig, och ibland fientlig, lantbefolkning – inte en diktatur som utövades av ”den stora majoriteten”, utan av en beslutsam minoritet – och omgiven av en kapitalistisk värld, som var enad i sin fientlighet mot bolsjevismen, om än tillfälligt inbördes oenig. Lenin erkände aldrig öppet dessa besvikelser, eller medgav dem kanske inte ens inför sig själv. Men de var ansvariga för de uppenbara motsättningarna mellan teorin i *Staten och revolutionen* och praktiken under regimen första år. (sv. uppl. s. 271).

Att diktaturen, i strid mot alla bolsjevikiska förhoppningar, inte utövades av den stora majoriteten utan av en beslutsam minoritet är ett viktigt uttalande som inte skulle kunna komma från någon som ser med segrarens ögon eftersom det visar hur begränsad bolsjevismens seger var och hur den inom sig bar det moraliska nederlagets frön. Däri låg bolsjevismens verkliga drama. De viktigaste akterna i detta drama återstår att berätta, och det skulle vara ganska märkligt att förvänta sig att författaren skulle dra sin moraliska slutsats i detta skede.

Januari 1950

Översättning: Martin Fahlgren